

Підготовка майбутніх педагогів до екологічного виховання дітей дошкільного віку

Анотація. У статті висвітлюється проблема підготовки майбутніх вихователів до екологічного виховання дошкільників. Доводиться доцільність використання українських народних казок під час ознайомлення дітей з природою у дошкільних навчальних закладах. Розкривається значення усної народної творчості, зокрема української казки у розвитку дитини, як особистості.

Ключові слова: підготовка майбутніх вихователів, екологічне виховання дошкільників, українські народні казки, екологічні казки.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку педагогічної науки екологічне виховання дітей дошкільного віку ставить на меті не тільки дати їм широке коло знань, а й збудити у дітей емоційний відгук на різноманітні явища та об'єкти природи, зародити в них бажання милуватися й насолоджуватися нею і висловлювати свої почуття засобами художнього слова.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам екологічної освіти та виховання майбутніх педагогів присвячено праці М. Бойчевої, Н. Лисенко, Т. Тарасенко та інших. Дотичними досліджуваній проблемі є сучасні наукові праці дослідників Є. Силко та О. Яковенко, в яких досліджено ідеї єдності людини з природою в українській педагогічній думці та педагогічні умови формування народознавчої компетентності студентів педагогічних коледжів. Екологічному вихованню дітей шкільного віку з використанням народознавчого матеріалу присвячені наукові праці І. Зверєвої, В. Скутіної, Г. Тарасенко та ін.

Незважаючи на широкий спектр наукових досліджень у цьому напрямі та вагомий внесок згаданих вище авторів, проблема використання української народної творчості в екологічному вихованні дошкільників вивчена недостатньо, що негативно позначається на професійному становленні майбутніх вихователів. Недостатньо вивченими є можливості використання педагогічних здобутків та виховних компонентів українського народу з метою підготовки майбутнього педагога до екологічного виховання дітей дошкільного віку.

Екологічні знання є основою екологічної свідомості, але займатися тільки освітою дітей недостатньо, необхідно залучати їх до практичної діяльності. Українська народна творчість надає можливість педагогові урізноманітнити роботу з екологічного виховання. Виникає потреба у високому рівні розробки різних форм і методів екологічного виховання дітей дошкільного віку та вдосконалення, уточнення, систематизації й практичного втілення їх в роботу дошкільних навчальних закладів. Тому мета статті полягає у тому, щоб розкрити значення української народної казки в екологічному вихованні дошкільників та підготовці майбутніх вихователів до її використання.

Виклад основного матеріалу. Система екологічної підготовки педагога має враховувати принципи екологічної освіти – її безперервність та міжпредметність; взаємозв'язок краєзнавчого, національного, регіонального і глобального підходів до розкриття проблем навколишнього середовища; спрямованість на розвиток емоційно-ціннісної сфери особистості з метою гармонізації стосунків із природою. Головна концептуальна ідея статті обґрунтовує доцільність поєднання наукового і народознавчого підходів у підготовці висококомпетентних вихователів дітей дошкільного віку. В цьому аспекті важливу роль у розвитку творчих здібностей майбутніх вихователів, як одну з умов екологічного виховання дошкільників та високопрофесійного рівня педагога, відіграє такий вид усної народної творчості як українська народна казка. Вважаємо за необхідне зупинитись на розкритті казок, як однієї із найважливіших складових екологічного виховання дошкільників.

Українська казка має тисячолітню історію, вона передається від дорослих до дітей, формуючи простір збереження культурної інформації, здійснюючи пам'ять

етносу. Казки сягають своїм корінням міфологічної свідомості давньої людини, себто того періоду, коли світ, природні явища, взаємини людини з природою уявлялися в надзвичайному, фантастичному світлі. Оповідання, які ми називаємо казковими, трактувалися нашими далекими предками так, як їх і сьогодні сприймають діти – вони вважалися реальністю. Згодом, хоч вони і втратили для людини свою пізнавальну сутність, але все ж збереглися як захоплюючі художні оповідання [237, 569].

Історія дитячої екологічної казки у східнослов'янській традиції починається з середини XIX століття. У свій час екологічні казки були викладені у збірниках Є. Авдєєвої, О. Афанасьєвої, І. Франка, Б. Грінченка, К. Ушинського. Різноманітні аспекти виховної системи казок, їх педагогічна спрямованість знайшли глибоке осмислення у творчості українських письменників і педагогів – Г. Сковороди, І. Франка, С. Русової, Н. Забіли, О. Іваненко, В. Сухомлинського. Так, Г. Сковорода називав казку «мудрою іграшкою», яка втілює в собі велику внутрішню силу». «Я люблю те, – писав він, – що зверху начебто ніщо, а всередині щось, зовні вимисел, а в глибині істина». Цікаві думки про виховну силу казок висловив І. Франко у передмові до збірки казок «Коли ще звірі говорили». Ставлячи перед собою суто педагогічну мету, автор висловив бажання, щоб на основі казок «наші діти в інтересі здорового і морального розвою якнайдовше витали фантазією в тім світі простих характерів і простих відносин, у світі, де все видно ясно і симпатії не потребують ділитися. Звідси вони винесуть перші і міцні основи змилювання до чесноти, правдомовності і справедливості, а надто любов до природи і охоту придивлятися до неї, підглядати, а далі просліджувати її великі загадки» [143, 121].

Нерозривно пов'язані з природою та казкою розвиток дитини, її здоров'я та розум у творчості В. Сухомлинського. Педагог зазначав, що під час спілкування з природою дитина вчилася спостерігати, зіставляти, думати, передавати за допомогою слів найтонші відчуття, фантазувати. Він створював прекрасні казки, залучаючи до цього своїх колег та учнів, зрозумівши, що казку можна ще використати як засіб розвитку мислення і мови дитини, коли діти не лише будуть слухати казки, а й самі їх творити. І таким чином, одночасно вирішувалось три

завдання: по-перше, дитина, створюючи казкові образи, розвиває образне мислення, по-друге, казкові образи треба пов'язати між собою; при цьому розвиваються творчі здібності; по-третє, все це треба висловити мовою. Таким чином, у дитини одночасно розвиваються образне мислення, творчі здібності і мова. Важливим засобом формування абстрактного мислення у дітей дошкільного і молодшого шкільного віку були подорожі в поле, в сад, у ліс, до річки, на луки. Це – школа під голубим небом. Ми йдемо вчитися мислити». В. Сухомлинський розумів, що для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку необхідний безпосередній контакт із природою, предметами і явищами дійсності. Адже така закономірність процесу пізнання. Воно починається із живого споглядання, з чуттєвого сприйняття, з чуттєвого пізнання. Це є суттєва, необхідна передумова до розвитку абстрактного мислення. На думку педагога, сама природа є джерелом розумового розвитку дитини [189, 552].

Фольклорні жанри, які продовжують своє життя у ХХ столітті обов'язково включають у себе народну казку. Серед різноманіття художніх казок особливе місце займають народні, сюжети яких традиційно поділяють на казки про тварин, побутові та чарівні. Ґрунтовне дослідження духовно-педагогічного потенціалу українських народних казок виконала Марія Чумарна у роботі «Подорож в українську казку» [143, 128].

У казках для кожної дитини, зауважує В. Скутіна, відкривається чарівний дивосвіт життя. В емоційному, дохідливому ключі казки дають дітям необхідну інформацію про звірів і рослин, про домашніх тварин, природу, людей, стосунки між ними. У науковому дослідженні автор наголошує на тому, що казки акумулюють у собі величезний морально-духовний потенціал, національні цінності. За допомогою казок складається хороша основа для виховання в дітях таких рис, як доброта, щедрість, чуйність, хоробрість, милосердя та інших. Казки допомагають також пробудити в серці і душі дитини відразу до таких вад, як лінощі, хитрість, боягузтво, нахабність, користолюбність, несправедливість та інші. Цікавим є те, що і звірі, і рослини в казках наділені антропоморфними ознаками, які властиві фактично лише людям. Позитивні герої казок відчувають себе невіддільними від

рідної природи, яка в усьому сприяє їм, створює умови і дає засоби для досягнення багатьох життєво важливих цілей. Науковець акцентує увагу на тому, що, у казках завжди можна знайти ідею взаємодопомоги людини і природи, про що свідчать назви багатьох з них: «Як пес хазяїна від смерті спас», «Як лисиця зробила людину багатою», «Справедливий вуж». Так, казка «Справедливий вуж» починається словами: «Вужа не треба ніколи чіпати й шкодити йому, не чіпай його, і він тобі нічого...» [214, 20-68]. Підкреслюючи красу природи, український народ намагався прищепити дітям любов до цього прекрасного світу.

На основі практичного досвіду у приватній школі «Чарівний світ», М. Лещенко розкриває особливості впливу казок на розвиток та виховання дитини. Автор зазначає, що казки навчають дитину знаходити вихід із складних ситуацій, вірити в силу добра, любові, справедливості, краси. Діти дуже люблять казки тому, що в них компенсується недостатність дій у реальному житті і стає можливою реалізація їх творчого потенціалу. Науковець дає визначення поняття «виховання казкою» - це процес пошуку змісту, декодування знань про світ і систему взаємостосунків у ньому, про взаємозв'язок казкових подій і поведінки у реальному житті, про трансформацію казкових смислів у реальність. Виховання казкою – це процес активізації особистості, процес навчання і виховання дитини, процес природовідповідний внутрішній гармонії людини. Виховання казкою – це виховання в особливій таємничій казковій атмосфері, в якій може матеріалізуватися мрія, реалізуватися ще не відкриті задатки і здібності. Все це відбувається в обстановці захищеності і доброзичливості. Педагогічна технологія виховання казкою передбачає використання художніх казок, до яких відносяться казки, створені багатовіковою мудрістю народу, і казки літературного походження. Причини такого підходу не тільки в тому, що ми вважаємо за необхідне виховувати дитину на перлинах світового казкарства, а й у тому, що поділяємо думку російського вченого Т. Зенкевич-Євстигнеєвої про те, що «в художніх казках є і дидактичний, і психотерапевтичний, і навіть медіативний аспекти» [143, 121, 125]. У роботі науковець розглядає особливості творення казкової навчально-пізнавальної реальності на основі українських народних казок. Структура такої

роботи представлена на прикладі вивчення однієї із народних казок «Курочка ряба». На початку відбувається входження у казку, наступний етап – збагачення казкою, потім – гра з казкою і нарешті – проектувально-імпровізаційний етап. Закінчується робота підсумковим етапом та прощально-мотивуючим. Відтак, на думку М. Лещенко, казковий світ магічно впливає на дитину, манить таємницями, чудесами, чародійством. Діти з радістю подорожують в уявному, нереальному світі, активно діють у ньому, творчо трансформують, перетворюють його [143, 121, 125].

Для виявлення специфіки сприйняття казки сучасними дітьми, на початку двохтисячних років науковцями було проведено низку експериментальних досліджень у дитсадках та початкових класах шкіл Донецької області. На основі детально проаналізованих більше двохсот текстів українських і російських казок у записах К. Ушинського, О. Афанасьєва, О. Капіци, І. Карнаухової, І. Чубинського, П. Куліша, Б. Грінченка, Л. Українки, І. Франка, П. Березовського та інших, а також записів експедицій з систематизації та дослідження українських і російських казок, можна відзначити, що найпопулярнішими в дитячому середовищі є казки про тварин, які утворюють клас дитячих казок за принципом активного побутування в родинному колі і сферах дитячого спілкування. [201, 27].

Т. Дяченко зазначає, що багатомісячний досвід народної педагогіки переконує нас в тому, що за допомогою образів тварин і рослин у дітей можна успішно формувати певне ставлення до того чи іншого суспільного явища, факту людського життя. Зі змісту казок діти черпають почуття та ідеї любові до природи, рідного краю, Батьківщини-України [89, 12-78].

Функціонування казки — це рідкісний випадок постійного, актуального затребування все новими поколіннями першоджерел культури, що зберігаються якраз у тексті, у ході самої словесної моделі світу. Цей код містить у собі глибинно-підсвідому інформацію, яка одночасно є вселюдсько-важливою і без труднощів, майже автоматично, зчитується свідомістю дитини, яка входить у світ культури. Дитячі психологи відзначають, що дитина потребує саме середовища казковості, в якому вона вибудовує власну діяльність. Саме тому казка в такій

ситуації надає дитині, яка прилучається до людської культури, універсальний інструментарій для конструювання світу, втіленого в слові [201, 14-39].

Казка природознавчого характеру завжди є цікавою для дошкільника, зазначає Г. Беленька. По-перше, цікавою для дитини є сама форма пізнання довкілля – через казку. По-друге, звичайний світ природи постає перед нею в іншому, несподіваному аспекті: чуттєвому, таємничому, емоційно-забарвленому. Науковець зазначає, що в авторській казці про природу науковий зміст органічно пов'язаний із художнім словом. Твір, з одного боку, розкриває у дітей уміння бачити красу природи, формує почуття любові та дбайливого ставлення до неї; з іншого – збагачує уявлення про навколишній світ, вчить помічати та виділяти характерні особливості та закономірності природних явищ [18, 10].

Відтак, народні казки привчають дітей глибоко розуміти природу рідного краю, пізнавати невідомі ще особливості тваринного і рослинного світу. Різноманітні казки, які супроводжували людину від раннього дитинства, були не тільки витвором народного мистецтва, а й прийомом виховання. Уже з моменту заселення нашої країни відбувався процес становлення методів і прийомів ознайомлення дітей з природою на емпіричному рівні. Народна педагогіка, де одним із виховних засобів виступають казки, є одним із могутніх і невичерпних джерел сучасної педагогічної науки, з якими повинні бути ознайомлені майбутні вихователі [3, 341].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, у статті схарактеризовано значення казок, як виховного засобу, які доступною для дитячого світосприймання мовою увиразнюють гармонію з природою, зацікавлюючи та мотивуючи її пізнання. Однак і до цього часу багато аспектів цієї теми залишаються або недостатньо вивченими, або ж їх вирішення не можна вважати задовільним з огляду на здобутки сучасної етнології.

Література

1. Андрєєва Т. Т. Витоки методики ознайомлення дітей з природою. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць за матеріалами всеукраїнської наук.-практ. конф., 25-26 листоп. 2006 р. / М-во освіти і

науки України, Академія педагогічних наук. – Вип. 9. – Київ, 2006. – С. 3, 341-342.

2. *Беленька Г.* Казка в екологічному вихованні дітей / Г. Беленька // Дитячий садок. – Січ. – 2006. – С. 10.

3. *Дяченко Т. В.* Народно-педагогічні уявлення східних слов'ян у галузі екологічного виховання / Дяченко Т. В. — Кіровоград: Імекс ДТД, 2002. — 114 с.

4. *Романченко І.* З історії розвитку виховання екологічної культури дітей раннього дитинства: за матеріалами фольклорних джерел усної народної творчості / І. Романченко // Вісник книжкової палати. – 2004. – № 10. – С. 14 – 39.

5. *Скутіна В. І.* Традиції українського народу з природоохоронного виховання і їх використання в сучасній школі: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Скутіна Валентина Іванівна. – К., 1994. – 189 с.

6. Персоналії в історії національної педагогіки. 22 видатних українських педагоги: підручник / [А. М. Бойко, В. Д. Бардінова та ін.; під заг. ред. А. М. Бойко]. – К.: ВД «Професіонал», 2004. – С. 465–468, 485, 552-576.

7. *Лещенко М. П.* Щастя дитини – єдине дійсне щастя на землі: До проблеми педагогічної майстерності: навч.-метод. посіб. / Лещенко М. П. – К.: АСМІ, 2003. – Ч 1, 2. – С. 121-128 153, 154, 162.

8. Українське народознавство: навч. посіб. / За ред. С. П. Павлюка, Г. Й. Коринь. – Львів: Фенікс 1994. – С. 569.

Вашак Оксана Олексеевна

Подготовка будущих педагогов к экологическому воспитанию детей дошкольного возраста

Аннотация. Стаття посвящена проблеме подготовки будущих воспитателей к экологическому воспитанию дошкольников. Доказывается целесообразность использования украинских народных сказок во время ознакомления детей с природой в дошкольных учебных заведениях. Раскрывается значение устного

народного творчества, в частности украинской сказки в развитии ребенка, как личности.

Ключевые слова: подготовка будущих воспитателей, экологическое воспитание дошкольников, украинские народные сказки, экологические сказки.

Vashak Oksana Oleksiyivna

Preparing future teachers to environmental education of preschool children

Summary. The problem of future kindergarteners' training for ecological education of preschoolers' is described in the article. The necessity of Ukrainian fairytales using while nature-connected topics observing in kindergartens is proved. The value of verbal folk art, especially fairytale for child's personality development is shown.

Key words: future teachers', ecological education of preschoolers, Ukrainian fairytales, ecological fairytales.